

*Н.Лавріненко,
кандидат філософських наук*

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ НА СЕЛІ

Гендер – це спосіб організації соціальних відносин між жінками й чоловіками, який не лише характеризує міжособистісне спілкування і взаємодію в сім'ї, а й визначає їхні соціальні відносини у сфері праці, політичному та громадському житті. Людина сама упродовж свого життя будує гендерні відносини згідно зі своїми уявленнями про “жіночу” та “чоловічу” роль у сім'ї та у суспільстві загалом. Демократичне суспільство передбачає гендерну рівність як один із принципів свого існування. Гендерна рівність – це за визначенням однаковий правовий статус жінок та чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що однаковою мірою дає змогу особам обох статей брати участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Але у реальному житті українське суспільство ще не досягло гендерної рівності, тому такою важливою є робота й поширення гендерно диференційованої статистики та даних соціологічних досліджень, які чітко вказують на факти гендерної нерівності. Історично склалося так, що сільська спільнота та сільськогосподарський розподіл праці формувалися на підґрунті патріархальних гендерних відносин, які передбачають нерівність статусів жінки і чоловіка. Тож перевіримо гіпотезу, яка стверджує, що гендерні відносини у сільському середовищі і до нашого часу залишаються вельми патріархальними.

За даними статистики, у 2005 р. третина населення України (32,3%) мешкала у селах, решта – у містах (67,7%) [1, с. 358].

Як відомо, сільське населене старіше, ніж міське, особливо це стосується жінок. Так, за даними перепису населення України 2001 р. середній вік сільських жінок становив 42,9 року, міських – 39,9. Середній вік сільських та

міських чоловіків – приблизно однаковий (відповідно 36,4 року та 35,6). Серед працюючих у сільськогосподарському секторі жінки становлять 39,6%, чоловіки 60,4%.

Як свідчать дані таблиці 1, починаючи з повоєнних років, в українських селах співвідношення чоловіків та жінок ніколи не було оптимальним. Але дефіцит чоловіків на селі останніми роками має тенденцію до зменшення, що має позитивне значення як з погляду демографічного балансу, так і структури робочих кадрів.

Таблиця 1

Чисельність чоловіків на 1000 жінок*

Населення	Роки			
	1959	1979	1989	2001
Все населення	797	838	857	861
Міське	827	861	873	857
Сільське	774	804	827	868

*Жінки та чоловіки України. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. – К., 2004. – С. 6.

За даними моніторингу, упродовж останніх років на селі жінки удвічі рідше, ніж чоловіки (табл. 2), працюють у приватному, більш високо оплачуваному секторі зайнятості. Рівень зайнятості у державному секторі залишається майже однаковим: практично кожний п'ятий чоловік і кожна п'ята жінка, що працюють на селі, зайняті у державному секторі. Порівняно з 2003 р. значно зменшився рівень непрацюючих серед чоловіків: з 53% до 44%. Але, як і у жінок, частка непрацюючих у сільських чоловіків залишається надто високою.

Таблиця 2

Розподіл працюючих у сільській місцевості за секторами зайнятості (%)

Сектор зайнятості	2003		2006	
	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки
Державний	20	21	18	21
Приватний	10	24	15	30
Працюю і в тому, і в іншому	1	2	1	5
Не працюю	69	53	66	44

Розділ 1

Найбільш чітко гендерна нерівність виявляється при порівнянні рівня матеріального доходу чоловіків і жінок (табл. 3). Широко відомий факт, що рівень освіти українських жінок не поступається рівню освіти чоловіків, а в деяких вікових групах навіть трохи перевищує. Проте дані динаміки гендерного співвідношення в сфері матеріальних доходів засвідчують, що рівень доходів жіночої групи сільського населення в 2006 р. становить 71,4% рівня доходів чоловічої групи, що мешкає у сільській місцевості. У 2003 р. цей показник був ще менший – 70,1%. Порівняння доходів сільських жінок та чоловіків свідчить про існування значної гендерної нерівності в оплаті праці жінок. Але упродовж останніх трьох років цей розрив дещо зменшився, що є позитивним явищем.

Таблиця 3

Динаміка матеріальних доходів сільських жінок та чоловіків

Зарплата, стипендія, пенсія (за останній місяць)	2003		2006	
	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки
В середньому (грн.)	133,76	188,97	360,99	505,53
Відсоток доходів жінок від доходів чоловіків	70,1		71,4	

Значною мірою зменшенню розриву у доходах жінок та чоловіків могла б слугувати власна підприємницька активність жінок, але у цій діяльності сільські жінки значно поступаються чоловікам. Існує ціла низка причин, що можуть пояснити, чому так відбувається. Це і дуже висока зайнятість жінок домашніми справами та вихованням дітей, і їх невпевненість у власних можливостях,

Таблиця 4

Бажання сільського населення відкрити власну справу (%)

Варіанти відповіді	Жінки	Чоловіки
Ні	56	45
Важко сказати, так чи ні	10	8
Так	34	47

і відсутність підтримки з боку оточення. Але 34% жінок, які бажають розпочати власну справу, – це потужний потенціал розвитку підприємництва в сільській місцевості.

Дані таблиці 5 відображають думки сільського населення України про гендерну рівність у нашому суспільстві, у тому числі й у сімейному колі. Як бачимо, сільські жінки менш оптимістично порівняно з чоловіками своєї місцевості оцінюють міру своєї рівноправності у сім'ї та суспільстві. Вважають себе рівноправними з чоловіками і на роботі, і вдома лише половина опитаних сільських жінок. Однак кожна десята жінка і на роботі, і в родині відчувається людиною другого сорту (11%). Якщо до цієї групи жінок, що відчувають дискримінацію, додати тих, хто відчуває себе повноправною людиною тільки на роботі (12%), а також тих, хто рівноправний у родині, але до кого ставляться як до другосортного працівника на роботі (8%), то у підсумку виходить, що в сільському середовищі третина жінок у тій чи іншій сфері життя відчуваються дискримінованими, мають значно нижчий соціальний статус. Привертає до себе увагу значна частка чоловіків і жінок, яким важко що-небудь сказати з цього приводу (п'ята частина і тих, і тих).

Таблиця 5

**Думки сільського населення щодо
рівноправності жінок і чоловіків (%)**

<i>Ступені рівноправності</i>	<i>Чоловіки</i>	<i>Жінки</i>
Жінки рівноправні з чоловіками на роботі і в родині	56	46
Жінки рівноправні тільки на роботі, а в родині вони підкоряються чоловікам	14	12
Жінки рівноправні тільки в родині, а на роботі до них ставляться в основному як до другосортних працівників	5	8
І на роботі, і вдома жінку вважають людиною другого сорту	6	11
Важко сказати	19	23

Процедури прийняття рішень (табл. 6) характеризують сільську родину як здебільшого демократичну, у половині сімей рішення приймаються спільно. Жінки часто

Розділ 1

приймають рішення самостійно (37%), що зумовлено їх високою відповідальністю за існування родини і великим трудовим навантаженням сімейними справами.

Таблиця 6
Прийняття найважливіших рішень у сільській родині (%)*

<i>Варіанти відповіді</i>	<i>Чоловіки</i>	<i>Жінки</i>
Рішення приймаю я сам/сама	24	37
Рішення приймає мій чоловік/дружина	10	7
Рішення приймають батьки	10	4
Рішення приймають дорослі діти	4	4
Рішення приймаються спільно	51	45
Важко сказати	1	3

*Соціальне становище сільської жінки в Україні. – К., 1998. – С. 116.

Кожна п'ята сільська жінка упродовж життя потерпає від домашнього насильства. Рівень сімейного насильства у сільському середовищі, хоча і не значніше, але вищий, ніж у міських поселеннях.

Таблиця 7
Насильство стосовно жінок від шлюбного партнера (%)*

<i>Вид насильства</i>	<i>Місто</i>	<i>Село</i>
	<i>Будь-коли було</i>	<i>Будь-коли було</i>
Погрожував ударити, кидав чимось у жінку	18	21
Штовхав, стусав	18	20
Бив кулаком або якимось предметом	13	14
Погрожував ножем чи іншою зброєю	4	3

*Репродуктивне здоров'я українських жінок – 1999 рік. – К., 2000. – С. 55.

Навіть у рамках дуже низьких життєвих шансів і обмежених можливостей задоволення потреб, що властиве більшості населення України, шанси й можливості сільських жінок стабільно ще менші, ніж у чоловіків, що мешкають у сільській місцевості. Практично за всіма позиціями омнібусу–2006, в яких відображено досить широкий спектр

благ та можливостей, сільські жінки оцінили рівень свого доступу до них нижче, ніж сільські чоловіки. Причому за деякими показниками відповіді жінок особливо песимістичні, вони відповідають так, начебто практично виключені з процесу їх розподілу. Ідеться насамперед про можливість “мати добре оплачувану роботу” (тільки кожна десята жінка має таку можливість), “можливість відкрити власну справу” (6% жінок), “можливість захистити свої права та гідність як людини та громадянина” (14% жінок). Навіть “повністю задовольняти свої потреби в продуктах харчування” можливості жінок (25%) загалом значно менші, ніж у чоловіків (31%).

Таблиця 8

Власні життєві шанси та можливості за оцінками чоловіків та жінок (1 – не згоден, 2 – важко сказати, згоден чи ні, 3 – згоден, 4 – мене це не стосується) (%)

Життєві шанси та можливості	Чоловіки				Жінки			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Я маю можливість повністю задовольняти свої потреби в продуктах харчування	54	13	31	2	61	14	25	
Я маю можливість повністю задовольняти свої потреби в предметах щоденного споживання	57	17	26		62	18	20	
Я маю можливість різноманітно, відповідно до особистих інтересів проводити вільний час	56	17	24	3	66	14	17	3
У мене є можливість дати дітям вищу освіту	44	19	24	13	45	19	21	15
У мене є шанси домогтися успіху в житті	44	30	21	5	53	19	17	11
У мене є можливість мати добре оплачувану роботу	54	17	20	9	60	15	10	15
Я маю можливість відкрити власну справу	61	12	14	13	64	10	6	20
У мене є можливість зробити життя моїх дітей кращим, ніж моє	29	29	33	9	41	27	24	8
У мене є можливість жити краще, ніж мої батьки	31	26	40	3	34	24	36	6
Я маю/мав можливість одержати таку освіту, про яку мріяв (мріяла)	50	14	27	9	57	14	21	8
У мене є можливість захистити свої права та гідність як людини та громадянина	46	33	19	2	52	33	14	1

Розділ 1

Нещодавно в Україні прийнято Закон “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків” (від 8 березня 2005 року, №2866-IV) та видано Указ Президента України “Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків” (№1135/2005). Можна сподіватися, що виконання вимог цих документів сприятиме ліквідації гендерної нерівності і в сільському середовищі.

Література

1. *Статистичний щорічник України*. – К., 2005.

Л.Аза,
доктор соціологічних наук

ЕТНІЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Відомо, що людям притаманний потяг до групової солідаризації як атрибуту ідентифікаційної характеристики. Причому найбільш гостро це відчувається в періоди перебудови світоглядних структур, руйнування системи цінностей тощо. Унікальний приклад масової солідаризації продемонстрували події грудня 2004 р., коли сотні тисяч людей зібралися на Майдані, обстоюючи свої права на життя за демократичними принципами. Ці події особливо актуалізували проблему національно-державної ідентифікації, з якою пов’язані не лише усталеність тих чи інших ідентичностей, а й формування нових, що відбивають певний рівень адаптованості людей і усвідомлення ними необхідності відчуття власної самодостатності.

Водночас не можна забувати, що критерії ідентичності (чи то соціальної, чи то етнічної) здатні змінюватися мірою